

Az örmények nemzeti viselete.

A keleti népek tarka és különféle viseletei közt nem kevésbé festői az örményeké, habár ezek ruháik számára szolid színeket szoktak választani.

Az örmények honi öltözete nem mindenütt ugyanaz. A vidék különbözőségéhez képest más nyelvjárást használnak és más ruhát viselnek. Csak a városi lakók, ha honi öltözetet viselnek, hasonlítanak többé-kevésbé egymáshoz; ezeket öltözetükről lehet megismerni. A városi lakosság öltözete ez:

Cshuchá (*чшуча*); ez felsőkabát, mely majdnem a térdekig ér és finom, fekete posztóból készül; a mell ki van vágva és finom selyemmel beszegve; a szegő a derék végeig terjed, hol (ide kötik az övet) két czérnagomb és gomblyuk van; ezeket azonban nem használják, mert a cshuchát gombolatlanul viselik. A szintén posztóból elkészített gallér 2—3 ujjnyi széles. A felsőkabát alsó része hátul — a deréktől kezdve — sűrű ránczokkal van ellátva. A karok majdnem olyan hosszúak, mint a kabát; ezek egyik oldalukon ki vannak vágva és piros, sárga, kék és a t. színű finom selyemmel kibélelve; a kéz befedésevégett félkörben végződnek. A karokat soha se huzzák fel, hanem vagy lógva, vagy a vállakra vetve használják. Az örmény cshuchá feltűnően hasonlít a lengyel nemzeti felsőkabáthoz.

Az árchálugh (*архалух*) alsókabát, rövidebb a felsőkabátnál; szabása ugyanolyan, mint a felsőkabaté; a deréktől kezdve ez is ránczos, de a mell nincs ki vágva, hanem czérnagombokkal be van gombolva a gallérral együtt, mely 2—3 ujjnyi magas. Az árchálugh finom kék, zöld, vagy más sötétszínű selyemből vagy atlaszból készül. A derék alatt a lábszárak felé az ársáluchnak aranyzsinorral szegélyezett két darabja van: ezek a zsebek. Az ársálugh tulajdonképen örmény mellény, mely sokkal hosszabb az európai mellénynél.

A khámár-t (*хамар*) az övet, az ársálugh felett viselik ott, hol a derékon a ránczok kezdődnek. Az öv, mely 2—3 ujjnyi széles, finom ezüsttel vagy arannyal van kirakva és helyi ékitményekkel díszítve. Az öv képezi az örmény ifjúság főékszerét, a melylyel az kérkedik is. A tíflii örmény gigerlik öve 4—5 ujjnyi széles és oly nehéz, hogy melegben leveszik és vállaikon hordják, hogy talán így a közönség figyelmét még inkább magukra vonják.

A cháncsál (*чанцал*) handsár (tőr) is arannyal vagy ezüsttel van kirakva; inkább ékszerül, mint fegyverül szolgál. A handsár lassanként kimegy a divatból: már nagy ritkán használják.

A sálvár (*салвар*): a nadrág, mely oly bő, mint a magyar gatyá, kék vagy fekete posztóból készül: a sálvár alsó részét két felől a harisnyakötőhez akasztják.

A mostani csizma (*lozba*, czipő) olyan, milyent Európában készítenek; régen a benszülöttek igen primitív csizmákat csináltak.

A fejt a *pháphách* (*phaphu*): földi; ez egy kúpalakú bőrsapka, mely a legfinomabb fekete juhbőrből készül. Ez a sapka, mit a csúcsfelé kissé behajtva viselnek — könnyű.

Az örmények ezen szép honi öltözete, fájdalom, lassanként kimegy a divatból, mi felett csodálkozásuknak még európai utazók is gyakran adtak kifejezést.

Az örmény apácza viselete igen egyszerű. Ezek hosszú, begombolt alsókabátot és felette olyan fekete felsőkabátot viselnek, mint a papok; fejeiket nagy, fekete kendő földi, mit ők szabadon kötnek a fej körül.

Cselingárián Jakab.

Örmény apácza.

Az örmény gyermek.

— Várt. —

Máj nemzetének kedves gyermeke,
Hagyd el az alvást, járd az iskolát,
Hogy a tudomány fénylő szelleme —
A hont szolgálni — száljon te reád!

Legfőbb kincsöd az örmény nyelv legyen,
Ez menti meg országunk hírnevét;
Hazád javára munkálj szüntelen,
Csak úgy szolgálod hiven érdekét.

Hazánknak fénye elhomályosult,
Lakói szerteszét bolyongnak,
Fölötte vészek árja tornyosult,
Zsarnokkezdek dülnek, pusztitanak.

Nem tisztel semmi jógot a török,
Fogházát örményekkel tölti be,
A szenvedés állandó és örök,
Mít rájuk mér a pogány vaskeze...

Vésd emlékedbe a nemzet baját,
Hogy elfeledve ne legyen soha;
Jegyezd föl tollal tengerbánatát
S a sorsot, — mely hozzá oly mostoha!.

Feljött a nap rég: — ébredj gyermekem!
Tanulj minél többet szorgalmasan,
Ne vesztegelj perczig sem, édesem,
Hogy töltsd be helyed diadalmasan.

Valódi hősök voltak őscink,
Fényes nevet hagyának mi rcánk,
Ámde borussá váltak napjaink,
Szétdarabolva — áldott jó hazánk!...

Állandó gyász és síras környezi
A leigázott örmény nemzetet.
Kizsákmányolva feldult házai
Jelképezik a végenyészetet...

Gyermek, te vagy az éltető remény!
Most rajtad csüng országunk bús szeme.
S mit elkobzott a pogány jövevény,
Meghozza majd egy jobb kor szelleme!..

Simay Gergely.

Kis-Örményország.*)

I.

Ama keresztény államok sorában, melyek a keresztes hadjáratok korszaka alatt Keleten létrejöttek, a legkiválóbb helyek egyikét foglalja el Kis-Örményország a Rupen-házbeli uralkodók alatt. Története a középkorban elválaszthatlan kapcsolatban áll a keresztes hadjáratokéval. Kis-Örményország fejedelmei és népe lelkesedéssel üdvözölték a távol Nyugatról a hitetlenek elleni küzdelemre, a szent kereszt dicsőségének helyreállítására érkező testvéreket, s csaknem minden harcmezőn részt vettek véres tusáikban.**)

*) E. Dulaurier. La royauté de la Petite-Arménie. (Journal Asiatique. V. sexie. T. 17.) — Compendio storico di memorie cronologiche concernenti la religione e la morale della natione armena suddita dell' Impero ottomano, dal marchese Giov. de Serpos. Velencez, 1786. — Discorso sulle relazioni commerciali dei Veneziani con l'Armenia e Trebisonde, nei secoli XIII. et XIV. l'Archivo storico italiano, N. 29. Florenz, 1853.)

***) Fényes tanúságot tett erről XIII. Gergely pápa 1584-ben, a római örmény collegium alapításakor kiadott bullájában. »Et vero — ugymond — inter alia ejusdem nationis de ecclesia republicaque christiana merita, illud praecipuum et singulari memoria dignum est, quod principibus exercitibusque christianis saepius olim ad recuperationem Terrae sanctae proficiscentibus, nulla natio, nullus populus promptius alacriusve eis suppetias tulit, quam Armeni, qui viris, equis, armis, commeatu, consilio ac denique omni ope christianos, illo in bello fortissime ac fidelissime juvarunt: (Bullarium romanum. Tom. IV, part. 4. p. 78. Edit. Ch. Coquelines, Roma, 1747.)

Kis-Örményország történetének első korszakára nézve (a megalapítójától, Rupentől I. Héthumig, 1080—1270) bőséges adatok állanak rendelkezésünkre több örmény munkában, melyek azon időkről fenmaradtak, nevezetesen edessai Mátyásnak és folytatójának, Gergelynek krónikájában, Girágosz örmény történetében, Pártzêrpért Vártán egytetemes történetében, Malachias barát könyvében a mongol betörésekről, áni-i Sámuel és áirivánk-i Mekhitár krónikáiban. A XIII-ik század második felétől kezdve két történetíró kalauzol bennünket, a kik maguk is előkelő hivatalokat viseltek. Kis-Örményországban: edessai Váhrám, III. Leo király titkárja, a ki e fejedelem rendeletére írta munkáját, folytatásául Snorháli Nerszesz patriarkha versekbe foglalt örmény történetének, mely a Rupen dinastia alapításától 1275-ig terjed; és Szêmpád, a ki edessai Mátyás kivonatos krónikájához hozzáfűzte leírását amaz eseményeknek, melyeknek színhelye volt hazája 1274-ig. Egy névtelen író chronologiai táblázat alakjában folytatta munkáját III. Leo egybekeléseig II. Henrik cyprusi király özvegyével, Constantiával. Mindeddig csak egy kézírata ismeretes e munkának, az cesmiádzini kolostor könyvtárában, melyből Ohániszjáncz sajtó alá rendezte az 1856-i moszkvai kiadást. Eme történeti forrásokhoz sorolható II. Héthum király kis versezete, melyben megemlékezik uralkodásának néhány emlékezetes eseményéről, nevezetesen az egyiptomi sultánnak az ő országa elleni hadviseléséről.

A vallásos eszmék által előidézett mozgalmak, a melyek e korban az örményeket is megragadták, egyik jellemző vonását képezik amaz időknek s nagy befolyással voltak a politikai események alakulására is. Az örmény nemzet két nagy pártra oszlott: a nyugati örményekére, kik az európai népek, a frankok intézményeinek meghonosítására és átültetésére hajlottak; és a keleti vagy nagy-örményországi pártra, a mely idegenkedett az ily újításoktól s visszautasította a régi szokásokkal, nemzeti egyházuk hagyományaival és szertartásaival való szakítást. Legnevezetesebb képviselője az elsőbbenek, a „latinisáló“ örményeknek lámproni Nerszesz tarsusi érsek,

a kit II. Leo, Barbarossa Frigyes üdvözlésére küldött, midőn e fejedelem kereszties hadaival országának határához közeledett. Nerszesz, a kit nagy-örményországi ellenfelei Leo előtt élesen megtámadtak, az örmény uralkodóhoz intézett levelében igazolta magát, a mely érdekes részleteket foglal magában a frankokkal való érintkezés befolyásáról az örmény társadalmi viszonyok alakulására. A liturgia magyarázatáról irt nagy munkája *) is több utalást foglal magában a frank szokásokra, összehasonlítva és szembe állítva azokat az örményekéivel. Az örmény főpapság egy részénél s egyik-másik rupeni fejedelemnél politikai szempontokból nyilvánul olykor a latin egyházzal való egyesülésnek óhajtása, de a nép nagy tömegénél heves ellentállással találkoznak, a melyet koronkint sikerül lecsillapítaniok, de a mely csakhamar ujult erővel tör ismét elő. Kitéve az egyiptomi seregek folytonos támadásainak, nincs más menekvésök, mint a pápák támogatásának kérése, de a római szék mind annyiszor az örmény egyháznak a szentszék előtt való meghódolását tüzi ki előfeltételül. Ra in oldi az „Annales ecclesiastici“-kban felsorolja a sís-i udvar és Róma közt folyt tárgyalásokra vonatkozó pápai leveleket és bullákat s a dogmaticus és fegyelmi tévelygéseket, melyeket az örményeknek szemökre hánytak. Az utóbbiaknak válaszaire és ellenvetéseire érdekes világot vet a párisi nemzeti könyvtár egy kézírata,**) a mely egyebek közt Constantin catholicosnak I. Héthum királyhoz intézett levelét foglalja magában, melyet korának egyik legkiválóbb theologusa szerkeztett válaszul IV. Innocent pápa egyik levelére; továbbá dásir-i Mekhitár hittudósnak különböző fejtegetéseit a római egyház supremátiája ellen; és a leírását egy értekezletnek, mely Saint Jean d’Acre-ben folyt a templomosok nagymesterének s az örmény király követeinnek jelenlétében Mekhitár és egy apostoli legatus közt, a kit a kézirat *spolunq*-nak nevez (Dimanche, kétségkívül népies formája a Dominicus-nak).

*) Megjelent 1847-ban Velenczében, a mechitháristák nyomdájának kiadásában.

***) Ancien fonds armenien. Nr. 12. E kézirat két okmányából megtudjuk, hogy Kyra Anna királyné, Leo neje számára készült.

Kis-Örményország megalapítása a hódítás műve volt, mely az örmények kezeiben juttatta a byzanci birodalom egyik félreeső tartományát, a hol a talaj hegyekben gazdag alakulása és a lakosság független érzülete felette nehézzé és bizonytalaná tették a konstantinápolyi fejedelmek uralmát. Előkészítette ezt a hódítást az örmények bevándorlása a szomszédos görög területre. Indító oka a bevándorlásnak a seldsukida törökök közeledése volt, a kik leigázták már Perziát s a legnagyobb mérvben fenyegették Nagy-Örményországot is. Kedvezett eme népmozgalomnak a byzanci uralkodók politikája is, a kik századok óta vágyakoztak Nagy-Örményország birtokára s kiragadván azt törvényes fejedelmek kezéből, abban a hiú reményben ringatták magukat, hogy ki fogják üzhetni a győzelmes törököket. Senakerim, Vásburágán királya az Árdruni fejedelmi családból, megremítve a törökök közeledése által, 1021-ben átengedte birtokait II. Basil császárnak, a kitől hűbérül Sebaste városát kapta Cappadocziában. Husz évvel később egy ugyanazon házbeli fejedelem, Abelgharib, Monomach Constantin császártól Tarsus városának és Ciliciának kormányzóí tiszttét nyerte. Cselszövénnyel udvarához csalta Monomach II. Kákig áni-i bagratida királyt, a leghatalmasabbat ama fejedelmek sorában, a kik közt meg volt o szolna Nagy-Örményország. Kicsikarta tőle fejedelemségének átengedését s cserében Galonbehrad és Birzu városokat engedte át neki Cesarea közelében. Egy másik Kákig, a Bagratidáknak Garsban székelő ágából 1064-ben átengedte országát Ducas Constantin császárnak s tőle viszont Dsamentad városát kapta a Taurusban nem messze Melitenetől. Arcsákh kelet-örményországi tartománynak egy másik fejedelme, Oschin 1072-ben Ciliciába menekült a testvéreivel, Halgammal és Pázunival. Kiragadta a törökök kezéből Lampron (ma Nimruu-Kalessi) várát s hűbérül nyerte azt Comnen Elek császártól. Ő volt az ősapja a hethumi fejedelmi háznak, a rupen-ek után Kis-Örményország legtekintélyesebb családjának, a mely utóbb, I. Hethumnak II. Leo leányával, Zábel-lel (Isabella) kötött házassága által trónra jutott.

II. Kákignak 1079-ben történt meggyilkoltatása véget vetvén az örmény nemzet királyságnak, egyik rokona és főtisztje, Rupen, a Taurus hegyszakadékaiba vonult s maga köré gyűjtvén a bérezek közt élő honfitársait, elfoglalta a görögöktől Pártzêrpért várát. Nem kevésbé hős fia, Constantin utóbb Vahga erődöt kerítette hatalmába, székhelyeül választotta s bölcsőjévé tette a rupenek uralmának. Midőn 1097-ben az Antiochia ostromával elfoglalt kereszties hadak az éhinség gyötrelmeinek válának kitérve, Oschin, Lampron ura a testvérével, Pázunival, Tarsus parancsnokával és Constantin, Rupen fia a segítségükre siettek.*) Jutalmúl Constantin bárói címmert nyert, a melyet utódai II. Leoig viseltek, a ki 1198-ban királynak kiáltatta ki magát. Váhrám rimes krónikája szerint a frankok marquis-nak (*marquis*) és konsulnak (*consul*) nevezték Konstantint.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Egyszerű történet.

Beh régi ez a nóta,
Be szomorú, bús ez a dal,
Elhervadt a piros rózsa,
Szép, örmény lányt sirhant takar.

Mikor még nyilott a rózsa,
Milyen vig volt, milyen boldog,
Oh vajjon ki tehet róla,
Ha egy csillag porba omlott.

Legyen övé egyre kérte,
Drága ifjú s nem hiába,
Azon a szép holdas estén,
Reá hajlott a szavára.

*) Edessai Mátyás, CLI. fejezet.

Másnap aztán sirt a lányka,
Hullt a könnye egyre jobban,
De nem jött el a kit vára,
S megszakadt a szive nyomban.

Oh beh régi ez a nóta,
Be szomorú bús ez a dal,
Elhervadt a piros rózsza,
Szép örmény lányt sirhant takar.

Sallak Róza.

A magyar-örmények ethnografiai hanyatlásának okairól és azok orvoslásáról.

II.

Valaki azt kérdehetné: de hát hogyan kellene és lehetne hatni felébredtőleg itt nálunk az örmény köz-szellemre?

Röviden felelni e kérdésre nem oly könnyű, mert közéletünkben számtalan sok a tér és az alkalom, hol és a mikor az örmény irányzat csak hasznunkra válhatnék.

Igy pl. első sorban is a család, továbbá a társadalom, a vallás, kegyelet, nevelésügy, az irodalom és közügyek útján, hol az örmény szellem ápolását mindannyiunk közös ethnografiai egyéniségének fejlesztése szempontjából hathatósan fokozhatnók.

Az örmény családi életben, legrégebbi hagyományaink e szent tűzhelyén van először is legszebb és leghivatottabb helye az arménizmus fentartásának és ápolásának.

A gyermeknevelés az anya kezébe van letéve, ő neki kell tehát az első öntudatra ébredő csemetében már cleve az örmény önérzetet felébredtetni; mert az utóbbi időkben talán éppen az örmény családi tűzhely maradt úgyszólván egyetlen izolált melegágya majdnem összes örmény mivoltunknak.

Igen, az örmény családi tűzhely és benne az örmény hagyományok között felnevelkedett szüleink és még törzs-

gyökeresebb örmény nagyszüleink, kikhez talán túlhajtott modernségében az örmény származásával nem sokat törődő gyermek vagy unoka is odaadó tisztelettel és hálás szeretettel ragaszkodik.

Azonban sajnos, hogy az öregek lassanként elhalnak és hogy manapság már nem is oly ritka azoknak az örmény családoknak a száma, melyek — talán idegen környezetben — hagyományaikkal mindinkább szakítva maholnap majdnem minden örmény jellegből ki fognak vetközni.

Igy pl. az évről-évre gyakoribb vegyes házasságok révén — eltekintve az örmény városoktól, hol az ellenkező észlelhető — a nem örmény fél többnyire nagyobb befolyással akadályozza meg az örmény szokások megtartását és kultiválását, semmint az örmény házas fél ama tradícióknak a megőrzését megkövetelhetné.

Miből látható, hogy nem elegendő pusztán csak a családi tűzhelyre támaszkodnunk és mégis csak az örmény családok puritán beléletében található fel az ős forrás, a honnan meritett tapasztalatok a külvilágba, a társadalomba is legezélszerűbben átültetendők lennének; — annyival is inkább, mert az örmény társadalom is voltaképpen az örmény családok összességéből áll.

Mindenekelőtt tehát úgy benn a családban, valamint künn a társadalomban is ne kicsinyeljük se magunk között, se más nemzetiségűek előtt örmény származásunkat, vagyis ne resteljük semmi körülmények között se örmény mivoltunkat.

Örmény tárgyú könyvek, olvasmányok, képek, családi ősi ereklyék és régiségek megőrzése és gyermekeinkben az ezen tárgyak iránti tisztelet és kegyelet ébrentartása által lépten-nyomon arra hivatkozunk, hogy örmények vagyunk, mert magyar hazafiságunk mellett örményekül élni és maradni a kötelességünk. — Valljuk tehát magunkat mindenkor nyíltan és önérzettel örményeknek, hiszen talán éppen az örménynek lehet legkevesebb oka, hogy pirulva gondoljon vissza keleti eredetére és ezzel majdnem egy a bibliai korba visszanyúló több mint 3000 éves dicsőséges történettel és kimagasló litteratúrával bíró fényes nemzeti múltjára.

Mert hajdanában Örményország volt azon önálló dinasztiaikkal bíró királyság, melynek a pogányság áradatában a keresztény vallás előharczosaként vívott önvédelmi harczaire, sőt még államiságának a 14. században történt szerencsétlen és maiglan is tartó erőszakos leigázasára nemhogy restelkedéssel, de a büszkeség egy nemével kellene minden egyes magyar-örménynek is visszaemlékeznie.

Már ezért is szükséges volna különösen örmény-tárgyú történelmi és irodalmi olvasmányokkal hatni a gyermekek és így az ifjabb örmény nemzedék értelmi és kedélyvilágára, hogy megismerve őseink nemes küzdelmeit, az örmény királyok és hadvezérek dicső hadviseléseit, az örmény tudósok és költők hírneves és világszerte elismert irodalmi alkotásait: büszkén vallhassa magát örménynek és egyúttal felvilágosíthassa az ignoráns elemeket, melyek az álszemérem rongyos köpenyével, mint egy szégyenkezve takargatni szeretnék keleti származásukat.

Eppen örmény részről lehet itt-ott hallani azt a megbotránkoztató kijelentést, hogy haladni kell a korszellemmel és azért kell szakítani az elavult ósdi örmény szokásokkal is. — Részemről ezt az okoskodást nem fogadhatom el, mert akkor oda jutnánk, hogy örménynek lenni egyáltalában egy idejét mult dolog volna, mert egyenlő volna a maradisággal, szüklátkörrel és az igénytelenséggel, holott én az örmény közszellem életerős felébredésében éppen az örménység tekintélyének, szereplésének, előhaladásának látom egyedüli és legfőbb biztosítékát.

Ha az örmény pap a misét a nép előtt érthetetlen latin nyelv helyett mi nálunk örményül fogja ezután is szolgálni s a Dominus vobiscum helyett „Chágháuthiun ámjéneczium“-ot mond, ebben sem hátramaradást, sem valami a korszellemet sértő elavult és kiküszöbölendő intézményt nem tudok felfedezni; ha Szent-Gergely napján évente országos örmény ünnepet tartunk, abban épügy részt vehet az örmény származású mágnás, miniszter vagy generális, valamint az örmény honoráczió, ke-

reskedő és iparos osztály, vagyis az egész örmény előkelőség, intelligencia és üzletvilág a nélkül, hogy ezen ősi szokás kirina rohamosan haladó századunk kulturális és társadalmi szokásai közül.

Ha az örmény konyhát kultiváljuk és vendégeinket ezentúl is őseinktől ránk maradt nemzeti eledeleinkkel kínáljuk meg, és ha gyermekeinket magyar hazafiaknak és magyar honleányoknak, de egyúttal jó örményeknek is neveljük, ezáltal azt hiszem, szintén nem sértjük meg a korszellemet, mint a hogy azon törekvésünk sem ütközik akár hazánk, akár a korszellem törvényeibe, ha ethnográfiai hanyatlásunkat megakadályozandó az örmény köz-szellemet minden erőnkkel ébren tartani s az örmény püspöki széket betöltve látni óhajtjuk és ha egyáltalában jobban érvényesülni és minden téren corporative fellépni és megjelenni kívánunk. — Egy szóval ha örmények akarunk maradni, ebben még nem látok okot arra, hogy már eo ipso reánk sűtve legyen ugyszólván a bélyeg, miszerint divatját múlta és már nem a „bonton“-hoz tartozik magunkat örménynek nevezni.

Ha így van és fiataljaink talán mégis valami álkodásból idegenkednek a „churuth“-szagtól, azon is csak úgy lehet segíteni, hogy ha megint divatba hozzuk magunk között az örmény nevet éppen azáltal, miszerint minden téren az őt megillető, de talán itt-ott elveszített pozíciójába megint lassanként visszahelyezzük.

Hiszen nevetségesen és furcsán is hangzanék az, hogy pl. mert már ezentúl nem illik, nem szokás vagy pláne restelleni való dolog lenne valakinek magát örménynek tartania. Éppen azt a lappangó utógondolatot, mely lidércnyomásként nehezedik egyik-másik korlátolt gondolkozású és éppen e miatt keleti származását titkolni szerető és törekvő örmény honfitársunkra, azt a téves felfogást már egyszer ideje volna gyökeresen kiirtani; hiszen ez egy abszurdum és egy bennünket mindenesetre nagyon lealázó fattyúhajtása az ál-hiúságnak.

Ennek a minden alapot nélkülöző önámításnak véget kell vetnünk, mert a ki örménynek született, annak nem volna szabad származása miatt éppen önnönmaga előtt

szégyenkeznie, holott a magyar társadalom, melybe beleolvadtunk és a hol a magyarsággal érzületünkre nézve együtt közreműködünk: sohase kívánta tőlünk, hogy örménységünket megtagadjuk, sőt az örmény vallásosság, becsületesség, takarékoság és a puritán családi élet nemkülönben az örmény konyha és a jó gazdálkodás, mint tiszteletreméltó és közmondásossá vált örmény erények maiglan is a magyar közvélemény előtt a legnagyobb elismeréssel találkoznak, minék csattanós bizonyítékai az örmény-magyar házasságok számtalan esetei.

Az örmény családi életben különben nálunk egy hatalmas és ennél fogva semmi esetre sem kicsinylendő tényező a mi különleges nemzeti konyhánk, melynek fenmaradása és fentartása örmény szempontból is egy hódító fegyver a családi élet központját képező családanya kezében, mert specziális örmény nemzeti étkeink, süteményeink és csemegéink készítése, használata és terjesztése révén is az örmény szellemet ápoljuk, első sorban persze leghathatósabbban az örmény gyermekek közt, mert az arménizmust ezáltal mintegy észrevétlenül beviszszük a gyermekszobába is.

Igen, mert a kis gyermek nálunk kiváltképpen az örmény ételekhez fűzi első sorban is az őt más nemzetiségűektől megkülönböztető faji jellegét. Pl. a vasárnapi „ángádzsábur«-leves, az újévi „dáláuzi,“ a kövér csütörtöki „herisza,“ a n. bőjti „máchoch,“ a húsvéti „káta,“ a lakodalmi „hádájégh“ stb. örmény alkalmi ételekről jut eszébe és fűződik emlékéhez még a serdültebb kornak is, hogy ilyen vagy amolyan különleges nemzeti eledel-készítését ezen vagy azon az ünnepnapon az örmény hagyomány rendesen megtartani szokta, melynek kegyeletes utánzása nemzedékről-nemzedékre a szülők után a gyermekeket és ezek után az unokákat kötelezi.

Ilyen hagyományok mellett a gyermekkor megszokja, az ifjúkor megéri, az érettebb kor pedig óhajtja sőt az öreg kor már meg is követeli (az örmény konyhára vonatkozó példából kiindulva) az örmény ethnográfiai egység kidomborodását és a faji különlegesség minden téren való megszilárdulását.

III.

De a kegyelet útján is igen szépen szolgálhatjuk az arménizmust, ha nevezetesebb embereink emlékét azokhoz méltóan emlékünnepek, szobrok, síremlékek, emléktáblák, utca- és térelnevezések által megörökíteni törekedünk s kiváltképen az örmény városokban ezen elvből kiindulva egyetlen nagy és híres férfiunk nevét se volna szabad a megörökítés egyik vagy másik módozata alól kihagyni vagy illetve már a jelen generációk számára az örmény közszellem ébrentartása céljából nagyjaink neveit meg nem örökíteni.

Hiszen azon kell munkálnunk, hogy őseink által alapított örmény városainknak és intézményeinknek még jellemzőbb örmény külsőt és karaktert kölcsönözzünk már csak a hazai utazók s a külföldi idegen turisták és farkonaink élénkebb érdeklődésének felkeltése szempontjából is.

Az örmény társadalom évente mindenütt kegyelettel üli meg nemzeti apostolának Világosító-Szent-Gergelynek ünnepét, de nem úgy, mint a hogy teszem fel mi magyarokúl Szent-István napját; pedig mindkét fejedelmi férfiú valláspolitikai és apostoli működése két harcziás és vitéz nemzetnek a keresztény hitre való térítését egyaránt diadallal vitte végbe. Úljük tehát meg a magunk körében az eddiginél nagyobb érdeklődés és részvét mellett országos örmény nemzeti ünnepként azt a napot, melyet az örm. kath. egyház nemzeti apostolunk emlékére Szt-Gergelyről elnevezett.

Szervezzük egészen más alapon ennek az eddig csupán egyházi ünnepnek társadalmi ünneppé való emelését a megünneplés keretébe beilleszthető és így minél diszesebb és hozzánk méltóbb örményjellegű ünnepségek rendezésével. Szerezzük meg — igaz hogy nagy fáradtsággal járna — az összes e hazában élő örmény családok megyénkénti névjegyzékét és lakczimét és évente Szamosújvárról egy lelkes ünnepi meghívó mehetne szét mindannyiunkhoz.

Hiszen hányan, de hányan élhetnek örmény honfitársaink közül túl a Királyhágón, de még itt Erdélyben is valamely kisebb helységben, kik a napi gondok és örmény érintkezési pontok hiányában talán még Szent-Gergely napjának idejéről sem vehetnek tudomást.

De sőt Kolozsvárt, hol Szent-Gergely ünnepén a főtéri nagy templomban az odavaló apátplébános egy örmény fundáció alapján évente isteni tiszteletet és vesernyékert tartat, újabb időben pedig egy rendesen Szamosújvárról meghívni szokott örm. pap által a kolozsvári tekintélyes számú örménység iránti figyelméből kifolyólag örménytárgyú hitszónoklatot hozott szokásba: megtörténik az a mulasztás, hogy talán a plébániai hivatalnál hiányosan összeállított névjegyzék szerint szétküldött meghívók alapján olykor a kolozsvári 500 lélekszámot is meghaladó örménységnek csak egy töredéke jelenik meg nemzeti apostolának egyházi ünnepén. Ezért látom tehát szükségét, hogy egy központból menjen szét az értesítés lehetőleg minden örmény családdhoz, illetve minden más családból házasodott vagy nősült örmény házaspárhoz is; hisz még a kik akadályozva is lennének ünnepelni: ez a felhívás mintegy mementóként csendülne meg minden örmény szívében és a még oly fásült lelkű és örménységét titkoló ember is öntudatra ébredvén: hálaadó imát rebegne e napon bárhol is a mindennek Urához.

Ez az intézkedés hathatósan elősegítené az örménység minden egyes tagjának ethnografiai összetartozását s az együvé tartozás tudatának köteleességszerű és nagy horderejű ápolását.

A közügyek terén is érdekeink megóvása céljából mindenekelőtt nagyobb összetartásra volna szükségünk.

Vegyünk példát a kis számú unitáriusok követéreméltó és egyetértő sikeres működéséről; egymás ellen ne pártoskodjunk, tartsuk fenn a lehetőségig keleti örmény összeköttetéseinket addig is, míg egy szellemi és erkölcsi központot nyerünk, melynek aztán sokkal könnyebb feladata lesz a széthúzó elemeket összetartani, az elidegenedetteket visszahódítani, reprezentációk és külön testületi megjelenések által az örmény ethnografiai egység

iránti bizodalmat és hitet az egyes individuumokban is megszilárdítani.

Kötelességünk közé fog tartozni a jövőben, hogy az erdélyi részekből elszármazott előkelőbb politikai és társadalmi állású örmény egyénekekkel és családokkal a meg-lazult kapcsolatot újra szorosabbra füzendő: velük az érintkezési pontokat megtalálni törekedjünk.

Ezek alatt értem első sorban az örmény ethnográfiai egységből majdnem egészen kivált gr. Karátsonyia-
kat, az egyetlen örmény-magyar mágnás családot, és a magyarországi gentry soraiban élő többi Erdélyből kíván-
dorolt és velünk majdnem minden konnexitot megszakított
vagyonos örmény elemeket. Meg kell találnunk a módot és eszközöket, a melyek által valamennyi e hazá-
ban élő örmény egyént a hazai örménység, mint népfaj
ethnográfiai egysége alatt tényleg összesíthessünk.

— A harmadik közlemény a jövő füzetünkben. —

Merza Gyula.

Egy örmény folyóirat.

(Revue d' Orient le „Mourteh“ de Jacques Tchelingarian.)

Fordította: **Dr. Gajzágó Béla.**

Volt idő, midőn Örményországban lapot könnyű volt alapítani, könnyebb mint találni olvasókat. Minden iskolatanító, ki tudott egypár historiai elbeszélést és a kinek tudomása volt arról, hogy hírlapok léteznek, azonnal úgy mutatta be magát a közönségnek, mintegy újonnan alapított lap kiadója és szerkesztője.

És végre, hogy terve megvalósuljon, berendez egy nyomdát és szerződtet egy szedőt: egyetlen munkatársát, kit nem tud nélkülözni. Magának fentartja a kiadói, szerkesztői teendőket ezer és egyféle kérdésben, szóval javítja lapját.

És hogyan rendezi be lapját?

Tekintete mit sem kerül ki, bírál mindent, mi szeme elé kerül; bírálgatja egyesek tetteit, véleményt mond a

közintézményekről, külföldi levelezéseket folytat, melyeket az első idegentől hallott. És teszi mindezt a legjobb tudattal, tökéletesen meggyőződve arról, hogy a közjó érdekében dolgozik.

És mindannyian, kik lapjára előfizettek, azt hiszik, hogy szolgálatot tettek a hazának, polgártársaiknak, a szerkesztőnek. Nem is olvassák a lapot, vagy ha olvassák, arra a gondolatra jönnek, miszerint magok is lehetnének írók és szerkesztők.

De az előfizetők legnagyobb részét az önérzet vezeti, hogy a lap címszalagján olvashassák nevüket és lakásuk címét. S ez az egész, mit a lapból olvastak.

Ilyen előzmények után a lap szellemileg mit sem biztosíthatott előfizetőinek.

Ugy szűnik meg, miként keletkezett.

Ilyen vala a helyzet 40—50 év előtt.

De ezek az állapotok elmultak.

S ma az örmény nemzet egész sorozatával rendelkezik a hírlapoknak; azokat európai műveltségű férfiak szerkesztik és nem kevésbé műveltek olvassák. Szóval az örmény sajtónak jelentősége van, a mint ez kitűnt legutóbb a Kaukaszban kitört kolera-vész alkalmával.

A Tiflisben megjelenő örmény lapok voltak az elsők, melyek a tekintélyek figyelmét a veszélyre felhívták, hogy a Persiában dühöngő kolera egész Ázsiát fenyegeti; később tanácsokat osztottak, a melyeket sokan követték is; ez az oka, hogy az örménység legkevésbé pusztult daczára aránylagos nagy számának. A kiküldött orvosok állapították meg a kolera fellépését. Legtöbb helyen az örmény nép a lapokból olvasta az óvintézkedéseket és tanácsokat.

Az orosz „Grajdanine“ ezen alkalomból kapott is szemrehányást a „Méság“ című örmény napilaptól, mely Tiflisben jelenik meg. Előbbi lapjában közölte neveit azon orvosoknak, kik a kolerajárvány alkalmából szolgálatot tettek Bakuban; végre következőleg nyilatkozott: »Az örmény orvosok tesznek csak kivételt, kik nem tördnek a járvánnyal.« Erre a „Méság“ az orosz lapra

azt a kellemetlen felfedezést tette, hogy a nevezett lapban felsorolt s oroszoknak declárált orvosok: valamennyien örmények; az off végzet, mely nevökhöz jogtalanul csatoltatott, csak a végből tétetett, hogy oroszoknak tüntetessenek fel.

Az örmény folyóiratok közül, melyek a jelenben megjelennek, minden ellenmondást kizárólag a legolvasottabb és legjobb a „Murds,“ mely Tiflisben jelenik meg. Alább áttekintést is közlünk róla.

Ezen folyóiratot Ávedik Árászkhánián szerkeszti, ki tanulmányait a heidelbergi egyetemen végezte s a genialis nemzetgazdász Schaeffle tanárnak legkedveltebb tanítványa volt. Az örmény ifjúság legjavát gyűjtötte maga köré; ezért vállalatját siker koronázza. Munkatársai között vannak ezek a fiatal külföldön nevelkedett emberek, kiknek az irodalomban ismert nevök van, ugymint dr. Árdzruni, Der-Mirákián a paedagogus, Vártánián a nemzetgazdász, Mánuelián, Szárkiszián, Mádátíán és a többi irodalmi jelesek.

A „Murds“ alakjára nézve hasonló a „Revue des Deux Mondes“-hoz, mely Párisban jelenik meg; már külsője kellemes benyomást tesz az olvasóra; jó papírra van nyomtatva. Olvasmányai didactikusok, mullattatók, s a mi fő: az örmény irodalommal foglalkoznak.

Ezen kívül „Murds“ irodalmi munkássága nemesak az orosz és örmény érdekeket karolja föl, hanem Európa összes politikai mozzanatait figyelemmel kíséri.

E szemle tárgyal politikai és tudományos dolgokat; látható, hogy az örménység foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, minek következménye az, hogy élnek és képesek az állama-lapításra.

A „Murds“ az egyetlen szemle, mely a nemzetgazdaság legapróbb részleteivel is (iparral, Örményország és a Kaukaszus kereskedelmével) foglalkozik. Ezek azon mélyreható okok, melyek felköltik az örmény nép érdeklődését. És ki lehetne e kérdések hivatottabb megvitatója, mint Árászkhánián?

Habár igen szépek és érdekesek egy jól ismert lengyel írónak regényei; mindazonáltal az örmények nem olvassák oly élvezettel ezeket, mint herczeg Csávczásádze vagy Mocschubáridzenek a „Murds“-ban közölt azon czikkeit, melyekben leírják életét és szokásait egy Örményországgal szomszédos népnek.

Mindezek után bátran elmondhatjuk, hogy a legelső örmény lap a „Murds“, mely olvasóinak érdekeit és szükségleteit karolja föl, s mely fennállása óta soha önmagával ellentétbe nem jött. E laptól még nagyon sokat várhatunk.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XXII.

Simay család.

Ezen magyar-örmény nemes családot, mely kiváló magzatainak elévülhetlen érdemei révén a betelepült örménység között, a magyarhoni épugy mint az erdélyi részekben, kezdettől fogva vezérszerepet játszott, egy év alatt kétszer érte azon nagy kitüntetés, hogy egy-egy ágát a fejedelmi kegy a hazai nemesek díszes sorába juttatta. Simay Lukács, szamosújvári örmény kereskedő volt az első, kit nejével, Hankovics Máriával, fiával Mártonnal és ennek nejével, Gáspár Katával; fivérével Salamonnal, ennek nejével, Pászákász Ripszimével és Miklós fiával, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt, részint a hazai kereskedelem előmozdítása körül szerzett érdemeinek megjutalmazására, részint az épen akkor dúló hétéves háború költségeinek fedezésére nagylelkűen felajánlott pénzadományának mintegy viszonzásaul Mária Terézia királynő Bécsben 1760. május 26-án kelt czímerlevelével nemesi rangra emelt. Kegyes figyelmére méltatta a dicső királynő ez alkalommal azon különös körülményt is, hogy czímerszerző ősei voltak azok, kik vallásos érzülettől áthatva és annak sugallatát követve mind a maguk, mind hitsorsosaik lelki vigaszára

saját költségükön Szamosújvárt nemesak díszes kőtemplomot építtettek, hanem azt javadalommal dúsan el is látták.¹⁾ — Ugyanazon 1760. október 7-én pedig hasonló érdemek elismerésül Mária Terézia királynő Bécsben kelt czímerlevelével néhai Simay Gergely szamosújvári örmény kereskedő négy fiának: Simay Tódor, Márton, Izák és Salamonnak, ugyanottani kereskedőknek, özvegy édes anyjuknak, szül. Frankul Katalinnak és törvényes utódaiknak adományozott nemességet.

A Simay Lukács és hozzátartozói részére Bécsben 1760. május 26-án kiállított czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum proprium Nobis esset et remunerari eos, qui opus dignum praemio praestitissent, et eorum fovere conatus liberalitate, quibus benemerendi adesset voluntas; ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Luciae Simai, quaestoris Armeni et oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani civis, quae idem Nobis, Augustaeque domui Nostrae, cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum signanter in vectigalium Nostrorum per negotiationem augendis emolumentis, et praesertim in modernis belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationes una cum germano suo fratre, Salomone Simai, aequae negotiatore et inhabitatore praefati oppidi, certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualia ipsum, immo et maiora in

¹⁾ Ezen templom alatt a Simay Salamon, szamosújvári örmény polgár költségén 1723-ban épült s az építkező keresztnevről mai napig is Salamonnak nevezett örmény templom értendő, mely a hivek nagy számának befogadására alkalmasabb főtéri nagytemplom elkészültéig egyszersmind évtizedeken keresztül plébánia-templom is volt. A szentélyében levő és az alapítót hozzátartozóival együtt ábrázoló freskóképek megtekintésre méltók. Ujabb időben élénk mozgalom indult meg e legrégebb örmény templom stilszerű restaurálására.

posterum quoque alacriter exhibiturum et impensurum confidimus, eundem Lucam Simai, Nobis ex eo etiam, quod praedecessores ipsius in memorato oppido religionis impulsu zelo templum e lapidibus exstruendum propriis curassent impendiis, dotassentque, commendatum, et coniugem eius, Mariam Hankovits, filiumque Martinum, una cum consorte Catharina Gáspár, iam natum et in posterum Divina benedictione e legitimo thoro nascituros liberos, horumque haeredes et posteros utriusque sexus universos, ac per eum antelatum fratrem ipsius germanum, Salomonem Simai, consortemque huius Herebsimam Paszakasz, ac filium Nicolaum iam natum et deinceps quoque e legitimo thoro nascituros liberos, horumque haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremae potestatis Nostrae regiae et principalis plenitudine, gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, privilegiis, et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeresque et posterum eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Lucam Simai, praefatosque ipsius declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae nobilitatis testimonium haec arma, seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum horizontaliter bipartitum, superiore sui parte coccineum, in quo duae candidae columbae ad mutuum obtutum conversae (singula ramum olivae aureum

Simay es. czímere.

rostro tenente) stare visuntur; in inferiore coerulei coloris area templum aequè candidum cum adsita turri pinna, per quam aditus ad templum aureis tegulis tectum et in pinna cruce patula aurea condecoratum cernitur. Scuto superincumbit galea tornearia clathrata, seu aperta, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus propria, iugo alarum aquilinarum expansarum nigro fastigiata; laciniis dextrorsum aureis et coccineis, sinistrorsum vero argenteis et coeruleis a summitate galeae in latera scuti large defluentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus, prout haec omnia in capite seu principio praesentium litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Lucae Simai, ac per eum dicto ipsius fratri Salomoni Simai, praefatisque eorundem haeredibusque ac posteris utriusque sexus universis gratiose danda duximus et conferenda decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis, immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis,

tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posterum eorum utriusque sexus universi valeant possint. Immo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in civitate Nostra Vienna Austriae, die vigesima sexta mensis Maii, anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. p. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

A Simay Tódor, Márton, Izsák és Salamón fivérek, nem különben családtagjaik részére ugyancsak Bécsben 1760. október 7-én kelt czímerlevél pedig így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum proprium Nobis esset et remunerari eos, qui opus dignum praemio praestitissent, et eorum fovere conatus liberalitate, quibus benemerendi adesset voluntas; ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Theodori, Martini, Isaaci et Salomonis Simai, filiorum quondam Gregorii Simai, quaestorum Armenorum et oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani civium, quae iidem Nobis Augustaeque domui Nostrae, cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, signanter autem in moderni belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et

¹⁾ Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

praestando exhibuisse et impendisse perbibentur, qualia ve ipsos, immo et maiora deinceps quoque exhibituros et impensuros benigne confidimus, eosdem Theodorum, Martinum, Isaacum et Salomonem Simai, eorumque iam natos et in posterum Divina benedictione e legitimo thoro nascituros haeredes et posteros utriusque sexus universos, ac per eos matrem quoque ipsorum, Catharinam Frankul, Gregorii quondam Simai relictam viduam, de potestatis Nostrae regiae et principalis plenitudine, gratiaque speciali e statu et conditione ignobili elementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, privilegiis, et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posterum eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Theodorum, Martinum, Isaacum et Salomonem Simai, praefatosque eorum declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae nobilitatis testimonium haec arma, seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum horizontaliter bipartitum, superiore sui parte coccineum, in quo duae candidae columbae ad mutuam obtutum conversae (singula ramum olivae aureum rostro tenente) stare visuntur; in inferiore coerulei coloris area templum aequae candidum cum adsita turri pinnata, per quam aditus ad templum aureis tegulis tectum et in pinna cruce patula aurea condecoratum cernitur. Scuto superincumbit galea tornearia clathrata, seu aperta, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus pro-

pria, iugo alarum aquilinarum expansarum nigro fastigiata; laciniis dextrorsum aureis et coccineis, sinistrorsum vero argenteis et coeruleis, a summitate galeae in latera scuti largae defluentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus, prout haec omnia in capite seu principio praesentium litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Theodoro, Martino, Isaaco et Salomoni Simai, praefatisque eorum, gratiose danda duximus et conferenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Prvinciarum Nostrarum Haereditariarum nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Prvinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posterii eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Immo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici sigilli Nostri independentis munimine roboratarum vigore et testimonio

Litterarum mediante. Datum in civitate Nostra Vienna Austriae, die septima mensis Octobris, anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr. Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

A nemes Simay család czímere a közlött két címerlevél alapján tehát a következő: A vágott pajzs felső vörös mezejében két, egymással szembe néző fehér galamb csőrében arany olajágot tart; az alsó kék mezőben pedig arany cseréppel fődött, szentélye fölött arany kereszttel ékeskedő, tornyos, fehér kőtemplom látható. Sisakdisz: két nyílt fekete sas-szárny. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst.²⁾

Mi újság az örmény világban?

Örmény nemzeti mozgalmak. Konstantinápolyban a rendőrség és az örmény nemzeti tüntetést rendezők közt szeptember 30-ikán véres összeütközésre került a dolog, melynek következtében mindkét részen több embert megöltek és megsebesítettek; s az örménység körében számos elfogatás történt. Az örmény nemzeti bizottság ugyanis egy tüntetést tervezett a kum-kapui patriárkhatustól a Portáig vezető uton és egy memorandumot akart benyújtani a török kormányhoz, melyben tiltakozik az örmény nemzettel szemben tanúsított bánásmód, továbbá a sassuni események következtében még mindig folyó politikai letartóztatások ellen és a reformkérdések megoldását kéri. Az emlékirat, melyet a nagy nemzeti tüntetés szervező bizottsága irt alá, a következőket követeli: Örmény provincia létesítése egy európai államférfiú kormányzása alatt; kit a porta beleegyezésével a hatalmak választanak! Továbbá egy »Assemblée représentative auprès la gouverneur général (vagyis nemzetgyűlés), s administratív és gazdasági reformok életbeléptetése, melyek az emlékiratban körülírva vannak. A végső passusban

¹⁾ Ar országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

²⁾ Nagy I. i. m. X. köt. 186. l. és Siebmacher I. i. IV. köt. 580. l. szintén közlik e címet; az alsó mezőben előforduló templom a r a n y cserepei helyett azonban mindketten vörös fedélről regélnek.

kimondatik, hogy ezek úgy a keresztény, mint a mohammedán lakosság kívánságai; melyek közös érdekből követeltetnek és kijelenti az emlékirat, hogy az örmény nép már hosszú idő óta türellemmel várakozik. Ha a porta nem oldja meg a reformkérdéseket, úgy a mostani helyzet és hangulat nagy kalamitások forrása lehet az örmény nemzetre, s magára a portára nézve is! A tüntetések kezdete előtt a patriarkha a templomban, midőn egy macedon erre vonatkozólag kérdést intézett hozzá, felszólította a jelenvoltaikat, hogy oszoljanak szét, maradjanak csendben és bizzanak benne. Egy részük engedelmeskedett, a többieket széleskörű rendőri intézkedésekkel akadályozták meg abban, hogy tüntessenek. Ennek következtében Kumkapuban komoly összeütközésre került a dolog, mialatt egy csendőrszázadost megöltek és számos elfogatás történt. Állítólag ily hangok is voltak hallhatók: »Éljen Örményország! Külön örmény királyt akarunk!...« Stambulban egész a portáig vezető uton a menekülő örmények nagyrészt elfogták. Többeket ezek közül, daczára annak, hogy két vagy három rendőr, illetőleg csendőr kísérte őket, az ingerült mohamedán lakosság botokkal és kövekkel bántalmazott, súlyosan megsebesített, s nehányat revolverlövésekkel megölt. Az illető városrészek mohammedán lakossága rendkívüli izgatottságban van; a mohammedán papság és a szófták a keresztény örmények ellen lázítják a török lakosságot. Mint írják, a szófták első sorban vettek részt a konstatált öldöklésekben.

A patriarkha nyilatkozata. A kumkapui székesegyházban a legutóbbi vérengzéseket megelőzőleg egy leány által a patriarkhához intézett beszédre, ez oly értelmű választ adott, hogy teljesen ismeri a nemzet szenvedéseit és óhajait. S szíve mindig vérzik, hogy erre vonatkozó hírket kap és mindent megtesz, a mi tőle kitelik. A patriarkha válaszát így végezte be: Nyugodjatok meg, bizzatok bennem és reméljétek, hogy szavatoknak a portánál és a hatalmagnál meghallgatást eszközölök ki; de ne feledjétek el, hogy keresztények vagyunk és hogy Megváltónk türelemre intett bennünket! Legyetek tehát kitartók és térjete haza, Isten áldjon és védjen benneteket!

Said nagyvezér bukása. A sztambuli események Törökország legfőbb közigazgatási állásaiban nagy változásokat vontak maguk után. Mindenekelőtt nagy szenzációt keltett a beállott nagyvezér-váltás. Said pasa megbukott s a szultán az ő helyébe Kiamil pasát nevezte ki nagyvezérnek. Ő egyizben már volt ez állásban a szultán kancellárja, még pedig közvetlenül Said elődje Dsevad pasa előtt, — de 1891-ben meg kellett válnia állásától, mert nagy intim viszonyban állott az angol kormányval. Helyébe olyan államférfiú került, a ki vonzalmával inkább Francia- és Oroszországhoz húzódt; ezt a férfiút (Dsevad pasát) ezelőtt mintegy 3—4 hónap előtt a most megbukott Said pasa váltotta föl a nagy-

vezéri magas állásban. Európában eleinte nagyon szívesen látták őt hivatalában, mert egyizben mint miniszter már bebizonyította, hogy a reformok embere, de ez alkalommal — úgy látszik — hogy nem állott föladatának magaslatán, nem volt képes az örmény mozgalmat megállítani s a legújabb zavargások miatt le kellett mondania állásáról. Kiamil pasa, az új nagyvezér kinevezése olybá veendő, mint a britt politikának nagy diadala; a porta nem akarja a dolgokat egészen élükre állítani, s ennél fogva az ő kinevezésével Anglia iránt való jóindulatát iparkodott kifejezésre juttatni.

Az idők jelei. A »Kölnische Zeitung«-nak azt jelentik a török fővárosból, hogy az ottani mérvadó körökben óriási zürzavar uralkodik; a lakosság a tüntetés lezajlása után nyugodtan viselkedett ugyan, de a nagy katonai előkészületekből azt következtetik, hogy az utóbbi napok izgalmas eseményei ismétlődni fognak, annyival inkább, mert ma már nemcsak az örmény, hanem a török lakosság is rendkívül izgatott és meggondolatlan tettekre hajló! Az idézett lap így rekeszti be cikkelyét: Úgy látszik, hogy Törökország egy erőszakos belső forradalom előtt áll s a külföld kötelessége, hogy a portától ezt a veszedelmet elfordítsa. Bármennyi jóakarattal viseltessünk is az örmények iránt, Európa még sem törődhetik velük akkor, a mikor a világbéke fentartásáról van szó.

Az örmény ügy és a világbéke. A »Budapesti Hirlap« a legutóbbi örmény eseményekről hosszabb vezércikket ír, melyben sok figyelemreméltó megjegyzés foglaltatik. Nevezetes azt írja, hogy örmény háború nem volt évszázadok óta, de most az örmény kérdés a világbékét fenyegeti. A konstantinápolyi események nagy jelentőségűek s könnyen nagy bonyodalmakra vezethetnek. Anglia és Törökország között régóta feszült a viszony Egyptom és Cyprus megszállása miatt. Tudjuk, hogy Angolország Francia- és Oroszországhoz fordult, s a három nagyhatalom közösen interveniált a szultánnál az örmények érdekében. Az angol külügyminiszter, Salisbury, harmincz hadihajóból álló flottát küldött Lemnosz szigetre, s ez most is ott horgonyoz, honnét egy nap alatt a Dardanellakon áttörhet, s Konstantinápolyt elzárhatja. Ez imponált, s már mindenki azt hívé, hogy az örmény kérdést a porta engedékenységével diplomáciaiilag elintézik s egyelőre nincs ok az aggodalomra... Ámde az örmények egy nagy szervező bizottságot alakítottak, mely előkészítette a szerencsétlen nemzeti tüntetést, szeptember harminczadikán a Kumkapu előtt... És ezzel újra nagy lángot vetett az örmény kérdés, melytől hamarosan tüzet foghat az egész Kelet. Mert az örmények számosak Konstantinápolyban és számosak sokfelé Törökországban, különösen a városokban. Konstantinápoly egy millio lakosa közül négyszáznyolcvanezer a török és kétszáznyolcvanezer az örmény; görög van kétszázhuszezer. Tehát a fele ke-

resztény és a fele mohammedán; mi lesz ha ezek egymást ölik? De mi lesz, ha az események hirtelen elterjed s keleti képzelődéssel nagyitva az embereket feltüzezi? Erzerum, Trapezunt, Van, Szmírna, Angora kisázsiai városok tele vannak örménynyel, kiknek száma a birodalomban harmadfélmillio. S ha az örmények vagy a kurdok vagy a törökök bárhol összevesznek és összeverekednek az mindjárt viszhangzik és európai kérdéssé válik.

Az ostrom alatt. A »Standard« című angol lap jelentése szerint október elsején délelőtt az örmény patriarkha azt az írott fölhívást kapta, hogy menjen a portára, de egyedül, minden kíséret nélkül. A patriarkha nem hajlott e felszólításra s néhány száz fölfegyverzett örménynyel bezárkózott a patriarkhatus épületébe. A hatóságok erre elküldték neki a parancsot, hogy adja meg magát. Határidőt adtak neki erre, s megfenyegették, hogy máskülönbön megostromolják a házat. A patriarkha azt felelte, hogy embereit nem lehet rákényszerítenie, hogy elhagyják menedékhelyüket. Az örmények, ámbár úgy össze voltak zúfolva, hogy állni is alig tudtak egymás mellett, maguk sem voltak hajlandók kimenni a házból. Élelmi szerben is nagy szükségét szenvedtek. A rendőrség erre, távirati utasítást kapván, körülfogta az egyházi épületet, de nem váltotta be azt a fenyegetését, hogy meg is ostromolja. A tudósító azt mondja, hogy borzasztó öldöklés lett volna a dologból, ha az ostrom megtörténik.

Európa intervencziója. A török fővárosban székelő valamennyi hatalmasság nagykövete és követe szóbelileg közösen felszólalt a portánál a keresztények üldözése miatt, s az ellen, hogy a rendőrség nemcsak hogy nem védelmezte az örményeket, hanem a foglyokat és a sebesülteket hallatlan módon meggyilkolta. Az idegen hatalmak képviselői a leghatározottabb formában rögtönös és kiterjedt intézkedést követelnek arra nézve, hogy Konstantinápoly keresztény lakóiról háríták el a fenyegető veszedelmeket, melyekért a török kormányt teszik teljes mértékben felelőssé.

A tüntetők védekezése. A zavargásokról közzétett jelentéseket örmény részről határozottan helytelennek nyilvánítják. Ily tüntetések ismételten előfordultak, a mikor is maguk a püspökök állottak azok élén. Ilyenkor az örmények a magas porta elé vonultak, hogy a nagyvezérnek a szultánhoz intézett kérvényt adjanak át. A szultán ezeket a tüntetéseket kegyesen fogadta; csak néhány évvel ezelőtt is volt ily tüntetés, melynél a menetet *Nar-bey* püspök (a *Luszinián* családból) vezette, ki pedig nagy török-barát hírében állott.

Az ifjú török párt. Oly kegyetlenségekről adnak hírt az összes hazai és külföldi lapok, valamint az európai hatalmaknak a török kormányhoz intézett hivatalos előterjesztése a legutóbbi események történetéből, hogy valóban nem csoda, ha maguk a törökök közt is akadtak olyanok, kik nyíltan hangot adtak felhá-

borodásuknak az örmény keresztényeken elkövetett embertelenségek miatt. A konstantinápolyi rendőrség különben meg van győződve arról, hogy az úgynevezett ifjú török párt, — mely teljességgel nincs megelégedve a birodalom jelenlegi állapotával, s európai szellemű újításokat óhajt, — támogatásában részesesíti az örményeket. (E párttal hír szerint a trónörökös is érintkezésben áll). Minden esetre tény, hogy az ifjú török párt néhány előkelő tagját felségsértő üzelmek miatt letartóztatták. Ezek közt van egy imám (főpap) is, a ki a Szulejmán — mecsetben hevesen kikelt a mai rend ellen és követelte a Midhát-féle alkotmány életbeléptetését!

Személyváltozások a portánál. Az ottomán külügyminis-
teriumban beállott változás Kiamil pasa, az új nagyvezér, határozott kívánságára történt. A minister személyén kívül azonban egyéb változás még nem következett be, mint az, hogy kilátásba van helyezve — hírszerint — az örmény nemzetiségű Artin pasa Dádián, külügyi másod-államtitkárnak (saját kérelme folytán leendő) nyugdíjaztatása; a mi ha csakugyan s megtörténnék, Mimirbey első államtitkár van ezen állásra kiszemelve, — a mint a »Keleti Értesítő« írja. Artin pasáról különben azt is írták a lapok, hogy a végzetes tüntetések utáni napon egyedül ő volt az, ki a török államszolgálatban levő keresztény örmények közül meg nem jelent hivatalában. A többiek másnap már elfoglalták tisztségeiket.

Örmény szabadságharcz. Az athéni görög sajtó armenophil szellemben vezércikkezik a konstantinápolyi eseményekről. A helyen lapok kifejtik, hogy immár a szultán és a magas porta beláthatják, hogy az örmények fegyverrel is kivivhatják, a mit békés úton tőlük megtagadtak. Egyelőre még nincs szó örmény királyságról (bár a zendülés folyamán ily hangok is voltak hallhatók: »Éljen Armenia!«) — hanem csakis egy nagy örmény tartomány kikerekítéséről, messzemenő autonómiával, minővel Samos sziget és a Libanon bir. — A lapok különben már kifejezik azon várakozásukat, hogy ha az örmények jobb napokra viradnak, — nem fognak megfedkezni arról, hogy Görögország őket vendégszeretőleg fogadtak.

Konstantinápoly megszállása. A Jildiz-palotából, a szultán határozott utasítására, valamennyi örmény származású tisztviselőt, és a szolgáló-személyzet örmény tagjait elbocsátották, s a jövőben csakis mohammedán vallású hivatalnokok lesznek alkalmazhatók a császári palotában. Ezen legfelsőbb intézkedés több, mint háromszáz örmény hivatalnokit családostul sujtott érzékenyen. Jövőre a »szelámlik« alkalmával a császári kocsit háromszáz albán nemzetiségű testőr fogja kísérni.

Leo pápa és az örmények. Egy római tudósítás szerint a londoni angol-örmény bizottság elnöke, Atkin dr. az örökvárosba érkezett, — s ott szintén egy örmény nemzeti bizottságot

akart létrehozni, az arméniai reformok megvalósulásának előmozdítása végett. Atkin dr. tisztelgett a Pápánál, s azon kérelmét terjesztette elő, hogy Ő Szentsége a nunciuszok útján, az örmény nemzet érdekében az európai nagyhatalmasságoknál, közbenjáró lépéseket tenni kegyeskedjék! E nagyfontosságú lépés további részleteiről még nem vagyunk értesülve; de magát ezen kezdemény is nagy örömmel konstatáljuk.

Váratlan fordulat. Az ifjú törökök pártja (mely nemcsak muzulmánokat, hanem örmény és görög, keletieket valamint izraelitákat is számít hivei közé) mostanában lázas tevékenységet fejt ki, s csak az alkalmas pillanatot várja, hogy forradalmi terveit megvalósítsa. E párt terve szerint Abdul Hamid szultánt trónjától megfosztanák, s helyébe a korábbi uralkodót, Murad szultánt helyeznék vissza a trónra. — Egyúttal proklamálnák az 1877-ben adott alkotmányt. Ha az általuk czélbavett dethronizáció után Murad ex-szultán vonakodnék a trónt elfogadni, azon esetben, állítólag a jelenlegi uralkodó öcsese: Resad efendi hivatnék meg a trónra; a kinek reformpárti érzelmek közismeretesek.

A bolgár fővárosból. Az »Agence Balcanique« jelenti Szófiából, hogy október tizenharmadikán az ottani örmény kápolnában gyász-istentisztelet volt, (a konstantinápolyi zendülés áldozataiért), — a melyen számos Bulgáriában lakó macedóniai vett részt. Az örmények és macedónok közt fennforgó érdekközösségnél fogva könnyen érthető, ha bolgár földön nyíltan kifejezést adnak az örmény nemzet szenvedései fölött érzett részvétnak, még oly körökben is, melyeket az örmények helyzetének jora fordulása eddig csak távolról érdekelt.

A reformok aláírása. A szultán engedve a hatalmak követeléseinek s a három heti válságos helyzetnek véget vetendő, elfogadta az örmény reformtervezetet, s annak az illető vidékeken leendő életbeléptetését elrendelte. A keleti mozgalmak további részleteinek közlését a jelen füzetből, térszűke miatt a jövő havi füzetre kellett halasztanunk.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
